

УДК 811.111: 81.42
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.2-1/17>

Макарова О. А.

Херсонська державна морська академія

СТРУКТУРА ОБРАЗУ ЖІНКИ В АВСТРАЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

У статті проаналізовано особливості структури образу жінки в австралійських художніх текстах. Основну увагу приділено визначенню стереотипу австралійської жінки в художніх текстах. Наведено влучні приклади реалізації структурних особливостей образу жінки в австралійських художніх текстах. У результаті засвідчено характер структури образу жінки.

Ключові слова: образ, образ жінки, стереотип, художні тексти, австралійські художні тексти.

Постановка проблеми. Останнім десятиліттям у лінгвістиці все більш чітко визначається напрям досліджень, оснований на соціально й культурно маркованій специфіці статі (gender). Інтенсивний розвиток «жіночих» і гендерних досліджень може розглядатися як один із найважливіших аспектів, що відбуваються в гуманітарному просторі.

Проблеми вивчення місця жінки в суспільстві, культурі, історії актуальні (злободенні), активно вивчаються, адже зрозуміти сучасне становище жінок у суспільстві неможливо, не звертаючись до минулого. Існувала проблема, як свідчать культурологи, зняття бар'єру нерозуміння чужої культури. Саме вона вимагала здійснення компаративного аналізу та відтворення психологічного типу «жінки» в художній літературі, концентрації уваги новітніх лінгвістичних досліджень на проблемах жінки.

Жінка як особистість є суб'єктом суспільних відносин, носієм свідомості й системи суспільно значущих якостей. Простежуючи, як етнокультура впливає на формування особистості жінки, ми переконалися, що історична трансляція досвіду поєднує покоління. Поведінкова модель жінки ґрунтується на моральних переконаннях і завжди орієнтована на суспільні цінності. Пізнання найбільш загальних закономірностей ціннісно-сміслового аспекту соціокультурного життя австралійців збагачує знання динаміки культурних феноменів різних епох.

Актуальність статті зумовлена як її загальнокультурним інтересом до сучасної австралійської літератури, мало вивченої у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві, так і відповідністю

загальним спрямуванням сучасних філологічних студій на встановлення характеру взаємодії мови – мислення – культури, на пошук новочасних методів аналізу механізмів творення етнокультурних словесних образів жінки в австралійській лінгвокультурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною й методологічною основою дослідження стали положення когнітивної лінгвістики про мовну картину світу (М. Freeman, М. Johnson, G. Lakoff, M. Turner, G. Fauconnier, Л. І. Белехова, С. А. Андреева, Л. В. Димитренко, С. О. Хахалова, Н. А. Чес, О. Й. Філіпчик, Н. В. Ярова), концепти (Д. С. Лихачов, О. С. Кубрякова, В. О. Маслова, Ю. С. Степанов, В. І. Карасик), стереотипи (Е. Бартмінський, В. В. Красних, Ю. Є. Прохоров), а також теорія про соціальну та культурну зумовленості гендеру (Р. Стіллер, А. В. Кириліна, І. І. Халєєва), основні положення теорії соціального статусу В. І. Карасика, теорія значення слова (В. В. Виноградов, І. В. Арнольд, П. М. Каращук).

Постановка завдання. До завдань наукової розвідки зараховуємо визначення структури образу жінки в австралійських художніх текстах.

Виклад основного матеріалу. У сучасних лінгвістичних дослідженнях спостерігається поступове просування до з'єднання в одному фокусі власне наукових, філософських і релігійних уявлень про світ і людину. Показовою віхою зміни парадигми гуманітарного знання є стрімкий розвиток когнітології та її самостійного відгалуження – когнітивної лінгвістики.

Ключові позиції когнітивної лінгвістики пов'язані із загальною теорією інформації та її обробкою людиною. Вона оперує особливими за

свою природою одиницями, які є провідниками найрізноманітнішої інформації й повністю або частково матеріалізуються в мові. Для найменування цих одиниць закріпився термін «концепти». Отже, дослідження перебуває на стику актуальних сьогодні лінгвістичних підходів: когнітивного й гендерного.

Найважливішу роль у сучасній лінгвістиці у світлі інтересу дослідників до виявлення найбільш глибоких зв'язків мови, свідомості, мислення та культури відіграє антропоцентричний підхід як один із принципів моделювання мовної картини світу. У сучасних лінгвістичних дослідженнях людську особистість розуміють як гносеологічний центр, «образ світу». Людина засвоює мову з дитинства, а разом із нею культурні й мовні норми і стереотипи свого народу. Культура кожного народу, його сприйняття й уявлення про світ самобутні, вони відображаються в мові. Мова специфічна й унікальна, оскільки по-різному фіксує в собі світ і людину в ньому. Це твердження дає підстави констатувати, що мова є одним із найважливіших засобів ідентифікації людини.

Варто зазначити, що повне уявлення про мовну особистість є неможливим без дослідження проблеми статі – однієї з найважливіших характеристик індивіда. Саме ця характеристика визначає соціокультурну та когнітивну орієнтацію людини у світі, при цьому одним із посередників передачі такого роду інформації є мова. Гендерні відносини є важливим аспектом соціальної організації. Бути в суспільстві чоловіком чи жінкою означає не просто мати ті чи інші анатомічні особливості, це означає «вести себе відповідно до набору певних соціальних норм, які адресуються суспільством людям залежно від їхньої статі» [5, с. 78].

Як уже зазначалося раніше, гендерна стереотипізація відображає культурно зумовлені оцінки й репрезентується на різних рівнях художнього мовлення. У цьому випадку особливо актуальним виявляється застосування системно-функціонального підходу до моделювання образу жінки як гендерного стереотипу в австралійській лінгвокультурі. Зазначений підхід ґрунтується на аналізі австралійських художніх текстів з метою виявлення й систематизації емотивно-оцінних стереотипних відносин до досліджуваного об'єкта, а також функціонування отриманих у ході дослідження стереотипних уявлень про австралійських жінок у художньому тексті.

Вибір австралійських художніх текстів зумовлений тим, що в них акумульований народний досвід і відбивають суспільну свідомість, вислов-

люють соціальні уявлення про навколишній світ автора. Тексти художньої літератури є «частиною загальнолюдської й національної культури, тобто містять у собі певний життєвий матеріал, що дає уявлення про модель суспільства» [1], а також про гендерну структуру, відповідно, пропонують цінний матеріал для дослідника суспільних відносин, стереотипів, цінностей лінгвоспільноти.

У дослідженні ми сконцентрували увагу на репрезентації «образу жінки» як гендерного стереотипу в австралійських художніх текстах, особливістю яких є довгострокове зберігання культурно значущої інформації про образи й уявлення австралійської нації [6, с. 23]. Іншими словами, саме в художніх текстах створюється образ людської долі, описуються реальні умови життя, взаємини між людьми.

Для аналізу репрезентації образу жінки в австралійській картині світу ми застосовуємо компонентний (семний) аналіз лексеми *woman*, оскільки виявляємо семантику ключової лексеми. Під час семного аналізу як аналізу саме лінгвістичного використовуються не просто знання про об'єкти, які охоплюють словами, а визначення значень, наведені в тлумачних словниках.

Контекстуально-інтерпретаційний аналіз сполучуваності номінативних одиниць у художніх австралійських текстах уможливив виявлення складників змісту концепту WOMAN як компонентів поняттєвої площини художнього образу жінки, таких як зовнішність, внутрішній світ, соціальна значущість, риси характеру.

Комплекс усіх функцій, які жінка виконує в соціумі, утворює соціальний простір суспільства, представлений у вигляді опозиції «внутрішнє» – «зовнішнє». Під внутрішнім соціальним простором розуміється приватна сфера, тобто соціальний статус жінки, під зовнішнім соціальним простором – публічна сфера, тобто професійна діяльність.

Отже, складається схема дослідження концепту WOMAN, що утворює образ жінки як гендерного стереотипу, за такими ознаками:

- 1) вік;
- 2) зовнішність;
- 3) риси характеру (властивості і якості, характерні для жіночої статі);
- 4) інтелектуальні здібності.

Відповідно, вважаємо, що концепт WOMAN містить такі компоненти: AGE, APPEARANCE, CHARACTER.

Актуалізація компоненту *ЗОВНІШНІСТЬ* і *ВНУТРІШНІЙ СВІТ* жінки в австралійських

художніх текстах. Художній текст як феномен національної культури містить різні сторони людського буття, в тому числі й гендерний фактор. Гендерні дослідження дають змогу по-новому інтерпретувати й аналізувати художні тексти як відображення картини світу, де наочно та глибоко втілюються чоловічий і жіночий погляд на світ, на взаємини статей. Найцікавішою в цьому плані, на наш погляд, є австралійська проза, яка відображає стан жінки в суспільстві і стереотипні уявлення про неї.

Аналізуючи образ жінки в авторських художніх текстах, варто пам'ятати, що цей образ формується авторами в конкретному соціальному контексті, їх зміст відображає й визначається буденними уявленнями про бажаність та адекватність визначених характеристик жінки. Іншими словами, «образ жінки» як гендерний стереотип у художніх текстах залежить від політичних, соціальних і психологічних особливостей конкретного суспільства, в якому живе і творить автор і яке описується в художньому творі. У художніх творах представлений той образ жінки, який є типовим для конкретного суспільства, бажаний і необхідний і відображає ті риси, що в певному суспільстві вважаються властивими жінці. Тому аналізуючи той чи інший образ жінки, також необхідно враховувати характеристики та ідеологію того соціального шару, до якого належить жінка.

Відображення в лінгвокультурі стереотипного уявлення про зовнішність є значущим елементом мовної картини світу. Саме ці уявлення, пов'язані і з етнічним фенотипом, і з системою цінностей, і з уявленнями про красу, формують якийсь еталон зовнішності. Подібний еталон може бути розглянутий як гендерно зумовлений, має бінарну структуру, оскільки включає, по суті, два взаємопов'язаних і взаємообумовлених еталони: чоловічої та жіночої зовнішності. При цьому обидва еталони базуються на певних універсальних ознаках зовнішності людини загалом, що детерміновано власне процесом еволюції. Крім того, кожен із цих еталонів володіє певним ступенем варіативності, що зумовлено, зокрема, вимогами й перевагами конкретного соціуму в рамках єдиної культури. Як зазначається, конкретні еталони зовнішності – сукупність відібраних на основі різного виду знань і колективного досвіду ознак, пов'язаних «із фізичними особливостями конституції статі й естетичними ознаками, що співвідносяться із цими особливостями» [3, с. 107]. У фемінному концептуальному просторі ознака «зовнішність» відіграє велику роль і представлена

великою кількістю лексичних одиниць, «тоді як у маскулінній концептуальній сфері «зовнішність» виступає лише як додатковий складник, отримуючи мовну об'єктивацію за допомогою невеликої кількості мовних одиниць» [3, с. 107]. Н. Вульф підкреслює, що врода та краса – атрибут жінок, яким вони прагнуть володіти, оскільки він робить їх більш привабливими в біологічному й сексуальному планах. На відміну від жінок, для чоловіків володіння цим атрибутом не є важливим, для них набагато важливіше мати красиву жінку [14, р. 18–28].

Зовнішність жінки в австралійських художніх текстах представлена досить повно. Згідно з даними нашої вибірки, привабливість і краса жінки залишаються її основними пріоритетними рисами в усі часи, однак, незважаючи на свою зовнішню консервативність, гендерні стереотипи суспільної свідомості дуже рухливі й мобільні, мають здатність практично миттєво реагувати на найменші зміни самої людини та її навколишнього середовища, тобто вони здатні динамічно змінюватися в процесі розвитку суспільства. Автор роману «Ті, що співають у терні» К. Маккалоу наводить приклад того, якою різною буває зовнішність жінок.

Half of him hated her appearance tonight, the short hair, the lovely dress, the dainty ashes-of-roses silk slippers with their two-inch heels; she was growing taller, developing a very feminine figure. And half of him was busy being terrifically proud of the fact that she shone all the other young ladies down. Miss Carmichael had the patrician features, but lacked the special glory of that red-gold hair; Miss King had exquisite blond tresses, but lacked the lissome body; Miss Mackail was stunning of body, but in the face very like a horse eating an apple through a wire-netting fence. Yet his overall reaction was one of disappointment, and an anguished wish to turn back the calendar. He didn't want Meggie to grow up, he wanted the little girl he could treat as his treasured babe. On Paddy's face he glimpsed an expression which mirrored his own thoughts, and smiled faintly. What bliss it would be if just once in his life he could show his feelings! But habit, training and discretion were too ingrained.

Так, спочатку авторка використовує епітети (*the lovely dress, the dainty ashes-of-roses silk slippers with their two-inch heels, a very feminine figure...*), надаючи героїні позитивних рис і підкреслюючи її жіночність прикметником *feminine*, надалі описує те, як виглядали інші жінки, змінює картину, підсилюючи емоційне забарвлення прийомом

паралелізму (паралельними конструкціями зі сполучником *but*): *Miss Carmichael had the patrician features, but lacked the special glory of that red-gold hair; Miss King had exquisite blond tresses, but lacked the lissome body; Miss Mackail was stunning of body, but in the....* І насамкінець, використавши порівняння – *but in the face very like a horse eating an apple through a wire-netting fence*, з негативною конотацією, автор наділяє дівчину досить невідомою зовнішністю, порівнюючи її з конем.

Етнокультурні стереотипи, як правило, суттєво різняться за емоційним складником, оскільки сфера емоцій і ступінь їх прояву залежать саме від статевої належності індивіда, що обґрунтовується й доводиться дослідженнями у різних галузях знання, у тому числі й гуманітарного. Жінкам приписується велика емоційність і відкритість у прояві емоцій, експресивність, як невербальна, так і вербальна. Велика емоційність жінок також може трактуватися як ознака, що має біологічні основи. Анна Мойр і Девід Джессел у книзі «Справжня відмінність між чоловіками і жінками» вказують, що різниця між чоловіком і жінкою в емоційній сфері може пояснюватися різницею в організації та функціонуванні головного мозку [12, р. 48]. Досліджуючи тексти художньої літератури, ми знайшли приклади, що підтверджують твердження про емоційність жінок:

There was something in Frank which killed tender emotions: a dark heart, a spirit lacking inner light. But Meggie? She had moved him unbearably, and he didn't really know why. There was the color of her hair, which pleased him; the color and form of her eyes, like her mother's and therefore beautiful, but so much sweeter, more expressive; and her character, which he saw as the perfect female character, passive yet enormously strong. No rebel, Meggie; on the contrary. All her life she would obey, move within the boundaries of her female fate. За допомогою прийому наростання автор описує Меггі та її позитивні якості. Починаючи з рис зовнішності – *the color of her hair, which pleased him; the color and form of her eyes, like her mother's and therefore beautiful, but so much sweeter, more expressive*, продовжуючи рисами характеру, що свідчать про рівень її емоційності, – *her character, which he saw as the perfect female character, passive yet enormously strong. No rebel, Meggie; on the contrary*, та насамкінець говорить про головне, характеризує її як жінку *All her life she would obey, move within the boundaries of her female fate*. У наведеному текстовому фрагменті спостерігаємо образ покірної жінки, що об'єктивується за допомогою архетипу ЗОЛОТА

КЛІТКА, що реконструюємо за висловом *within the boundaries (LIFE IS A GOLDEN CAGE)*. Отже, реконструюється образ твору К. Макаллоу «Ті, що співають у терні» ЖІНКА-ПТАШКА, що буде покірною та рухатиметься тільки в межах своєї долі. *Thorn Bird* – пташка, яка є бранкою своєї долі. Вона повинна вмерти в певний момент і нічого не може із цим удіяти. *Thorn Bird* має боже-ственний спів, вроду, тендітність, гармонію, проте її доля вже вирішена. Вона загине так чи інакше. *Fate* – нав'язування гендерних ролей патріархальним суспільством, стереотипне уявлення про сутність жінки, її роль у родині. Сама по собі лексема *fate* метафорично уособлює невідворотність життя жінки, нездатність контролювати його.

Актуалізація компоненту *BIK* жінки в австралійських художніх текстах. Відомо, що ні до чого на світі жінки не ставляться так уважно, з таким винятковим критично-оцінним почуттям, як до свого віку, причому вік сприймається не просто як певна кількість років, він включає в себе й те, як виглядає жінка, і навіть те, як вона себе поводить. Текстові фрагменти підтверджують це твердження психологів і доводять, що жінки завжди пам'ятають про вік і прагнуть робити все для того, щоб було важко однозначно відповісти, наскільки вона зріла або молода:

"No, you haven't. I'm the goad of your old age, that's all. When you look at me I remind you of what you cannot do, because of age".

"You're wrong. I have loved you. God, how much! Do you think my years automatically preclude it? Well, Father de Bricassart, let me tell you something. Inside this stupid body I'm still young – I still feel, I still want, I still dream, I still kick up my heels and chafe at restrictions like my body. Old age is the bitterest vengeance our vengeful God inflicts upon us. Why doesn't He age our minds as well?" She leaned back in her chair and closed her eyes, her teeth showing sourly. "I shall go to Hell, of course. But before I do, I hope I get the chance to tell God what a mean, spiteful, pitiful apology of a God He is!"

"You were a widow too long. God gave you freedom of choice, Mary. You could have remarried. If you chose not to remarry and in consequence you've been intolerably lonely, it's your own doing, not God's".

У наведеному фрагменті роману К. Маккалоу «Ті, що співають у терні» використано риторичні запитання (*Why doesn't He age our minds as well?*), тим самим читач спонукається до роздумів про вік. Більше того, застосовано фонетичний стилістичний засіб – алітерацію (*Inside this stupid body I'm still young – I still feel, I still want, I still dream,*

I still kick up my heels), що допомагає підкреслити важливість сказаного про вік, доводить різкість висловлення.

У фрагменті того ж роману спостерігаємо, як описано вік Мері Карсон із повагою та величчю, тим самим автор прагне донести до читача позитивні сторони старшого віку: *Mary Carson was sitting in her wing chair by an open window which extended fifteen feet from floor to ceiling, apparently indifferent to the cold air flooding in. Her shock of red hair was almost as bright as it had been in her youth; though the coarse freckled skin had picked up additional splotches from age, for a woman of sixty-five she had few wrinkles, rather a fine network of tiny diamond-shaped cushions like a quilted bed-spread. The only clues to her intractable nature lay in the two deep fissures which ran one on either side of her Roman nose, to end pulling down the corners of her mouth, and in the stony look of the pale-blue eyes.* Описується образ вольової зрілої жінки, що вербалізовано номінативними одиницями *indifferent, stony look*, проте авторка підкреслює зовнішню красу жінки *Her shock of red hair was almost as bright as it had been in her youth*, а також і вікові зміни, актуалізовані в номінативних одиницях *freckled skin, additional splotches from age, two deep fissures*. Зовнішності жінки надається відтінок шику завдяки згадуванню автором коштовного каміння *tiny diamond-shaped cushions: for a woman of sixty-five she had few wrinkles, rather a fine network of tiny diamond-shaped cushions like a quilted bed-spread*.

Актуалізація компонента **МОВЛЕННЄВИЙ ПОРТРЕТ** жінки в австралійських художніх текстах. Основним стереотипом, пов'язаним із уявленням про жінок, є усталена думка про їхню надмірну балакучість. Однак ми вважаємо, що цей стереотип не відповідає повною мірою реальній

дійсності, де часто переважають соціокультурний і ситуативний чинники в процесі комунікації, тобто чоловікам теж може бути властива надмірна балакучість, і це безпосередньо залежатиме від ситуації й оточення.

Виходячи з даних, отриманих під час аналізу художніх творів австралійських письменників ХХ століття, ми виявили, що поряд із негативним ставленням до жіночої дружби існує й інша думка, коли жіночу балакучість розглядають як позитивний момент у підтримці розмови, на відміну від чоловіків, які не завжди відразу можуть знайти спільну тему для розмови. Підтвердженням слугує наведений нижче текстовий фрагмент із роману «Ті, що співають у терні»:

The dark child who sat next to her was the youngest daughter of the Italian man who owned and operated Wahine's bright blue cafe. Her name was Teresa Annunzio, and she was just dull enough to escape Sister Agatha's attention without being so dull that it turned her into Sister Agatha's butt. When her teeth grew in she was quite strikingly beautiful, and Meggie adored her. During lesson breaks in the playground they walked with arms looped around each other's waists, which was the sign that you were "best friends" and not available for courting by anyone else. And they talked, talked, talked.

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши основні характеристики зовнішності та внутрішнього світу жінки в австралійських художніх текстах, ми дійшли висновку, що відображення в австралійській лінгвокультурі стереотипного уявлення про зовнішність є значущим елементом австралійської мовної картини світу. Саме ці уявлення, пов'язані й із етнічним фенотипом, і з системою цінностей, і з уявленнями про красу, формують якийсь еталон зовнішності та внутрішнього стану жінки.

Список літератури:

1. Балакіна Л. В. Проявление гендерного фактора в художественном тексте: дисс. ... канд. филол. наук. Орел, 2005. 303 с.
2. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.04. Київ, 2002. 476 с.
3. Велик Е. В. Лингвокультурологические и гендерные особенности лексики и фразеологии современного английского языка: дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 2003. С. 107.
4. Воробьёва О. П. Лингвистические аспекты адресованности художественного текста (одноразовая и межязыковая коммуникация): дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.19 Москва, 1993. 382 с.
5. Колесова А. О. Художній образ Коханой/Коханого в англійських поетичних текстах ХІХ – ХХ століття: лінгвокогнітивний та гендерний аспекти: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2012. 210 с.
6. Слободчиков В. И., Исаев, Е. И. Основы психологической антропологии. Психология человека: введение в психологию субъективности: учебное пособие для вузов. Москва: Школа-Пресс. 1995. 384 с.
7. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций. Москва: Гнозис, 2008. 416 с.

8. Фрай Н. Архетипний аналіз: теорія мітів. 2-е вид., доп. Львов: Літопис, 2001. С. 142–176.
9. Юнг К. Г. Символы трансформации. Москва: Академический проект, 2017. 529 с.
10. Lakoff G. Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind. Chicago: University of Chicago Press, 1987. 195 p.
11. McCullough C. The Thorn birds. Avon Books, 1978. 692 p.
12. Moir A., Jessel, D. The real difference between men and women. NY: Delta. 1992. P. 48.
13. Tsur R. Aspects of Cognitive Poetics. 2000. 32 p. URL: <http://www.2.bc.edu/richard/lcb/fea/tsur/cogpoetics.html>.
14. Woolf V. Women and Fiction. Gender. Ebbw Vale, 1990. P. 18–28.

СТРУКТУРА ОБРАЗА ЖЕНЩИНЫ В АВСТРАЛИЙСКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ

В статье проанализированы особенности структуры образа женщины в австралийских художественных текстах. Основное внимание уделено определению стереотипа австралийской женщины в художественных текстах. Приведены удачные примеры реализации структурных особенностей образа женщины в австралийских художественных текстах. В результате засвидетельствован характер структуры образа женщины.

Ключевые слова: образ, образ женщины, стереотип, художественные тексты, австралийские художественные тексты.

STRUCTURE OF THE IMAGE OF WOMAN IN AUSTRALIAN LITERARY TEXTS

The article analyzes the peculiarities of the structure of image of woman in Australian literary texts. The main attention is paid to the definition of the stereotype of an Australian woman in literary texts. In scientific research, explicit examples are given. They demonstrate the implementation of structural features of image of woman in Australian literary texts. As a result, the character of the structure of the image of a woman is confirmed.

Key words: image, image of woman, stereotype, literary texts, Australian literary texts.